

SOCIALFÖRSÄKRINGSSKYDD I ANDRA EU-MEDLEMSSTATER

Samordningen av de sociala trygghetssystem underlättar den fria rörligheten för personer inom EU. Efter en genomgripande reform av lagstiftningen på detta område år 2010 infogade kommissionen ett antal nya förslag i paketet om arbetstagarnas rörlighet under 2016 i syfte att ytterligare reformera systemet och anpassa det till dagens ekonomiska och sociala förhållanden i EU.

RÄTTSLIG GRUND

Artiklarna 48 och 352 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt.

MÅL

Grundprincipen i Romfördraget är att undanröja hindren för den fria rörligheten för personer mellan medlemsstaterna (se faktablad [2.1.5](#)). Samordningen av de sociala trygghetssystemen syftar till att säkerställa att EU-medborgare som arbetar och bor i en annan medlemsstat än hemlandet inte går miste om vissa eller samtliga socialförsäkringsförmåner.

RESULTAT

Rådet antog 1958 två förordningar om social trygghet för migrerande arbetstagare, som senare ersattes av [förordning \(EEG\) nr 1408/71](#). Även medborgare i Island, Liechtenstein och Norge omfattas genom avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet). Schweiziska medborgare omfattas genom avtalet mellan EU och Schweiz. Efter brexit är rättigheterna för de personer som omfattas av utträdesavtalet mellan EU och Förenade kungariket fortsatt skyddade. För personer som inte omfattas av utträdesavtalet regleras samordningen av de sociala trygghetssystemen av det relevanta protokollet till handels- och samarbetsavtalet.

[Förordning \(EG\) nr 883/2004](#) (samordningsförordningen) antogs 2004 och förordning (EEG) nr 1408/71 upphävdes, även om den sistnämnda fortsätter att påverka vissa gemenskapsrättsakter och avtal i vilka EU är part. En större reform av systemet genomfördes 2010 i och med antagandet av paketet för en moderniserad samordning – [förordning \(EG\) nr 988/2009](#) och genomförande av [förordning \(EG\) nr 987/2009](#).

A. De fyra huvudprinciperna.

Varje medlemsstat har rätt att utforma sitt eget socialförsäkringssystem. Generellt ska socialförsäkringsskyddet garanteras av anställningslandet, eller, om sysselsättning saknas, av bosättningslandet. Om två eller flera länder berörs avgör samordningsförordningen vilket land som ger en EU-medborgare försäkringsskydd. Förordningen bygger på fyra huvudprinciper:

1. Likabehandling (artiklarna 4 och 5)

Arbetstagare och egenföretagare från andra medlemsstater har samma rättigheter och skyldigheter som värdlandets egna medborgare. Rätten till likabehandling gäller obetingat för alla arbetstagare och egenföretagare från andra medlemsstater som har uppehållit sig i värdlandet under en viss tid.

2. Sammanläggning (artikel 6)

Denna princip säkerställer att hänsyn tas till tidigare försäkrings-, anställnings- eller bosättningsperioder i andra länder vid beräkningen av förmåner. Om, till exempel, den nationella lagstiftningen kräver att en arbetstagare ska ha varit försäkrad eller anställd en viss tid innan han eller hon har rätt till vissa förmåner, innebär sammanläggningsprincipen att den behöriga medlemsstaten måste ta hänsyn till försäkrings- och anställningsperioder i andra medlemsstater.

3. Principen om enda tillämpliga lag (artiklarna 10 och 11.1)

Denna princip hindrar en person från att få otillbörliga förmåner på grund av rätten till fri rörlighet. Varje förmånstagare omfattas av lagstiftningen i enbart ett land och gör inbetalningar uteslutande i detta land.

4. Möjligheten att medföra förmåner utomlands (artikel 7)

Denna princip innebär att sociala trygghetsförmåner kan betalas ut var som helst i EU och att medlemsstaterna inte får begränsa utbetalningar till personer som är bosatta i landet. Detta gäller dock inte för alla sociala trygghetsförmåner, eftersom särskilda regler gäller till exempel för arbetslöshetsförmåner.

B. Personer som omfattas av beslutet

Ursprungligen omfattade förordning (EEG) nr 1408/71 endast arbetstagare, men 1982 utvidgades dess räckvidd till att även omfatta egenföretagare. Den omfattade även arbetstagarnas och egenföretagarnas familjer samt anhöriga såväl som statslösa personer och flyktingar. Räckvidden utvidgades successivt under 1998 så att samma villkor skulle gälla för offentliganställda som för befolkningen i övrigt beträffande allmänna lagstadgade pensionsrättigheter, och 1999 så att alla försäkrade personer, särskilt studenter och personer utan avlönat arbete skulle omfattas och under 2003 så att medborgare från länder utanför EU som är lagligen bosatta i EU skulle omfattas. Den allra senaste rättsakten, [förordning \(EU\) nr 1231/2010](#), utvidgade bestämmelserna till att omfatta medborgare från länder utanför EU som är lagligen bosatta i EU och befinner sig i en gränsöverskridande situation samt deras familjemedlemmar och efterlevande som befinner sig i EU.

Gränsarbetare, som arbetar som anställda eller egenföretagare i en medlemsstat men bor i en annan medlemsstat till vilken de återvänder dagligen eller åtminstone en gång i veckan, omfattas också. Utstationerade arbetstagare utgör däremot ett särskilt fall, eftersom de skickas på ett tillfälligt uppdrag och fortsätter att omfattas av socialförsäkringssystemet i sin hemmedlemsstat i högst 24 månader (se faktablad [2.1.13](#)). Enbart hälso- och sjukvårdsförmåner kan utnyttjas i bosättningsmedlemsstaten.

C. Förmåner

I artikel 3 i förordning (EG) nr 883/2004 anges de socialförsäkringsförmåner som omfattas, vilka är följande:

- Förmåner vid sjukdom.
- Förmåner vid moderskap och likvärdiga förmåner vid faderskap.
- Förmåner vid invaliditet.
- Förmåner vid ålderdom.
- Förmåner till efterlevande.
- Förmåner vid olycksfall i arbetet och arbetssjukdom.
- Dödsfallsersättningar.
- Förmåner vid arbetslöshet.
- Förmåner vid förtidspensionering.
- Familjeförmåner.
- Vissa särskilda icke-avgiftsfinansierade kontantförmåner (artikel 70).

D. Ett moderniserat system

Sedan 1971 har lagstiftningen om samordning av de sociala trygghetssystemen ändrats flera gånger för att ta hänsyn till utvecklingen på unionsnivå, förändringar i den nationella lagstiftningen och i Europeiska unionens domstols rättspraxis.

1. Det europeiska sjukförsäkringskortet

Kortet gör det lättare att få medicinsk hjälp vid oväntade vårdbehov om man av privata eller yrkesmässiga skäl besöker ett annat EES-land. Man garanteras vård på samma villkor och till samma kostnad som landets egna försäkringstagare. Kostnaderna ersätts av socialförsäkringssystemet i hemlandet.

2. Kompletterande pensionsrättigheter

Vid sidan av de lagstadgade pensionssystemen spelar tilläggs pensioner ofta en viktig roll för att trygga äldre personers levnadsstandard. I [direktiv 2014/50/EU](#) behandlas ett antal hinder som rörliga arbetstagare ställs inför när de vill utnyttja sina kompletterande pensionsrättigheter då de flyttar till en annan medlemsstat.

3. Europeiska arbetsmyndighetens roll

När Europeiska arbetsmyndigheten inrättades i juli 2019 tog den över de operativa aspekterna av samordningen av de sociala trygghetssystemen. Europeiska arbetsmyndigheten tillhandahåller också medling, genom en särskild medlingsnämnd vid tvister.

4. Digitalisering av samordningen av de sociala trygghetssystemen

En övergång från pappersbaserat till elektroniskt informationsutbyte inleddes med det moderniserade samordningspaketet och ledde till inrättandet av systemet för elektroniskt utbyte av socialförsäkringsuppgifter (EESSI). Systemet kopplar nu

samma socialförsäkringsinstitutionerna i 32 länder – de 27 EU-länderna samt Island, Liechtenstein, Norge, Schweiz och Storbritannien.

I september 2023 lade kommissionen fram ett [meddelande om digitaliserad samordning av de sociala trygghetssystemen](#). I meddelandet beskrivs olika projekt på digitaliseringsområdet, däribland pilotprojektet med det europeiska socialförsäkringskortet (Espass). Espass-projektet är inriktat på att digitalisera processen för att begära och ta emot intyg om socialförsäkringsstatus, och kontrollera dem i realtid. Detta kommer att göra det möjligt för socialförsäkringsinstitutioner, yrkesinspektioner, vårdgivare och andra relevanta enheter runtom i Europa att omedelbart kontrollera intygen.

5. Pågående reformer

Kommissionen föreslog en [översyn av förordning \(EG\) nr 883/2004 och tillämpningsbestämmelser till förordning \(EG\) nr 987/2009](#) som en del av sitt paket om arbetstagarnas rörlighet i december 2016.

Syftet med översynen är att säkerställa rättvisa genom att närmare koppla utbetalningen av förmåner till den medlemsstat som mottar socialförsäkringsavgifterna. Den ger också de nationella myndigheterna bättre verktyg för att kontrollera de utstationerade arbetstagarnas socialförsäkringsstatus för att komma till rätta med otillbörliga metoder och missbruk. De viktigaste förändringarna gäller arbetslöshetsförmåner, förmåner vid långvarigt vårdbehov, familjeförmåner och reglerna för personer som står utanför arbetsmarknaden (se faktablad [2.1.5](#)). Interinstitutionella förhandlingar om förslaget har hittills inte lett till någon överenskommelse.

EUROPAPARLAMENTETS ROLL

Parlamentet har alltid visat stort intresse för de problem som migrerande arbetstagare, gränsarbetare, egenföretagare och medborgare från länder utanför EU har när de arbetar i andra medlemsstater än i det land som tog emot dem. Parlamentet har vid upprepade tillfällen beklagat de kvarstående hindren för en helt fri rörlighet och uppmanat rådet att anta förslag i syfte att låta förtidspensioner omfattas av samordningen av de sociala trygghetssystemen, att utöka rätten för arbetslösa personer att få arbetslöshetsförmåner i en annan medlemsstat och att utvidga rättsaktens räckvidd till alla försäkrade personer. De flesta av dessa krav uppfylldes i samband med antagandet av förordning (EG) nr 883/2004 eller ingår i kommissionens senaste förslag om att se över denna förordning.

I flera av sina resolutioner (av den [14 januari 2014 om social trygghet för alla](#), av den [14 september 2016 om social dumpning](#) och av den [4 juli 2017 om arbetsvillkor och osäkra anställningar](#)), har parlamentet pekat på särskilda svårigheter inom detta område, t.ex. när det gäller egenföretagare, arbetstagare med tillfälliga kontrakt eller deltidskontrakt, arbetstagare i den digitala ekonomin och säsongsarbetare. Parlamentet har också uppmanat kommissionen att se över lagstiftningen och övervaka genomförandet och samordningen av de sociala trygghetssystemen för att garantera att medborgarnas rättigheter respekteras och att arbetskraftens rörlighet inom EU kan fungera effektivt.

Till följd av covid-19-pandemins utbrott och dess allvarliga effekter på gränsöverskridande arbetare, gränsarbetare, utstationerade arbetstagare och säsongarbetare, antog parlamentet den 19 juni 2020 en resolution om [europeiskt skydd av gränsöverskridande arbetare och säsongarbetare i samband med covid-19 krisen](#). I resolutionen uppmärksammas de svårigheter som dessa arbetstagare möter: att inte ha tillgång till adekvat socialt skydd och social trygghet på grund av samordningssvårigheter mellan medlemsstaternas socialförsäkringsinstitutioner, att inte alltid ha rätt till tillfälliga stödåtgärder som system för korttidsarbete, anpassade arbetslöshetsförmåner och åtgärder för att underlätta arbete hemifrån och att leva i rättslig osäkerhet kring vilka socialförsäkrings- och skattesystem som gäller.

Den 20 maj 2021 antog parlamentet en [resolution om konsekvenserna av EU:s bestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare och tjänster: arbetskraftens rörlighet inom EU som ett redskap för att matcha behov och kompetens på arbetsmarknaden](#). I resolutionen framhåller man att bristande tillgång till sociala trygghetssystem ofta beror på att atypiska anställningsformer missbrukats. Man betonar också behovet av fullt digitaliserade förfaranden vad gäller arbetskraftens rörlighet och utstationeringen av arbetstagare för att bättre kunna tillhandahålla och utbyta information mellan nationella myndigheter och möjliggöra effektiv efterlevnad, överförbarhet och spårbarhet av arbetstagarnas rättigheter.

I sin [resolution av den 25 november 2021 om införandet av ett europeiskt socialförsäkringskort](#), betonade parlamentet återigen behovet av ett EU-omfattande digitalt instrument för mobila arbetstagare som skulle göra det lättare för arbetstagare att hålla reda på och göra anspråk på sina sociala avgifter och förmåner, och samtidigt förbättra efterlevnaden av EU:s regler för arbetstagarnas rörlighet och samordningen av de sociala trygghetssystemen på arbetsmarknaden.

Mer information om detta ämne finns på [webbplatsen](#) för utskottet för sysselsättning och sociala frågor.

Aoife Kennedy
03/2024